

7. Кобзін Д., Черноусов А., Коренева К., Колоколова М. Моніторинг незаконного насильства в поліції України (2004–2017 рр.), Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД). 2017. 97 с.

8. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. — № 11. С. 139–144.

9. Подгайный А. М., Шиенкова А. С. Зарубежный опыт оценки эффективности деятельности полицейских структур. *Вестник КРУ МВД России*. 2014. № 4 (26). С. 126–129.

10. Тюрин В. Оценка деятельности полиции государственными и негосударственными институтами зарубежных стран. — Режим доступа: http://www.law-n-life.ru/arch/103_Tjurin.dos.

11. Hickman, Matthew J. and Brian A. Reaves. (2001)/ Community Policing in Local Police Department, 1997 and 1999. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.

12. Титков А.С. Оценка деятельности полиции в Англии и Уэльсе / Фонд «Общественный вердикт». Режим доступа: <https://studylib.ru/doc/5024209/1-obshhestvennyj-verdikt>

Стаття надійшла до редакції 17 червня 2019 р.

УДК 342.9

DOI 10.33111/lre.2019.18.085

*Г. І. Дзяхар**,
старший викладач кафедри
підприємницького та корпоративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ

У статті аналізуються окремі питання законодавства у сфері адміністративно-правового забезпечення інформаційних прав дітей в Інтернет-просторі. Авторка аналізує законодавство України, міжнародні та європейські нормативні джерела на предмет врегульованості безпосередньо інформаційних прав дітей в Інтернет-просторі та їх адміністративно-правового забезпечення.

*Dziakhar H.I., Senior Lecturer at the Entrepreneurship and Corporate Law Department in Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

SPECIFIC ISSUES OF LEGISLATION IN THE FIELD OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF CHILDREN'S INFORMATION RIGHTS IN THE INTERNET SPACE

Ключові слова: інформаційні права дітей, забезпечення інформаційних прав дітей в Інтернет-просторі, цифрові права дітей, законодавство у сфері адміністративно-правового забезпечення інформаційних прав дітей в Інтернет-просторі.

В статье анализируются отдельные вопросы законодательства в сфере административно-правового обеспечения информационных прав детей в Интернет-пространстве. Автор анализирует законодательство Украины, международные и европейские нормативные источники на предмет урегулированности непосредственно информационных прав детей в Интернет-пространстве и их административно-правового обеспечения.

Ключевые слова: информационные права детей, обеспечения информационных прав детей в Интернет-пространстве, цифровые права детей, законодательство в сфере административно-правового обеспечения информационных прав детей в Интернет-пространстве.

The article analyzes some issues of legislation in the field of administrative and legal support of children's information rights in the Internet space. The author analyzes the legislation of Ukraine, international and European nominative sources for the regulation of the information rights of children in the Internet space and their administrative and legal support.

Keywords: information rights of children, ensuring information rights of children in the Internet space, digital rights of children, legislation in the field of administrative and legal support of information rights of children in the Internet space.

Постановка проблеми. Безпосередньо в Конституції України (далі — Конституція) прямо закріплено (ст. 34), що кожному гарантується право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір [1]. Але, не можна вважати, що інформаційні права обмежуються дією лише вказаної норми Конституції.

Окремим питанням стоїть забезпечення інформаційних прав дітей, адже Конституція у Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» не містить прямої норми, яка б визначала безпосередньо права дитини та їх захист, на відміну від Конституції Республіки Словенія, яка включає в розділ «Права людини й основні свободи» норму «Права дітей» (ст. 56) [2]. Відповідно до положень зазначеної статті дітям забезпечується особливий захист та особливе піклування. Вони користуються правами та свободами відповідно до свого віку та рівня зрілості. Дітям гарантується особливий захист від економічної, соціальної, фізичної, психічної та інших видів експлуатації і поганого поводження, як визначається законом.

В Україні дані положення закріплюються в спеціальному законодавстві, що регулює правовий статус дітей, тобто, забезпечення і нормативної бази, і механізму реалізації повністю покладено на органи державної влади. Оскільки в Україні відсутній спеціальний нормативний акт, який би регулював забезпечення інформаційних прав дітей, включаючи специфіку такого забезпечення саме в Інтернет-просторі, ми будемо досліджувати як національні джерела, так і міжнародні та європейські на предмет наявності достатнього врегулювання та можливої імплементації в українське законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ХХІ столітті в світі та Україні гостро постає питання обігу інформації в Інтернет-середовищі та її впливу на права дітей. До числа науковців, які досліджували питання прав дітей та адміністративно-правового забезпечення прав дітей, належать: К. Є. Демиденко, Н. В. Лінник, О. О. Навроцький, С. А. Саблук, А. Ю. Строган, Т. Л. Сироїд, Г. В. Толкачова та інші. Проте, вказані дослідження у повній мірі не охоплюють питання забезпечення інформаційних прав дітей в Інтернет-середовищі. Наразі, у працях науковців зі вказаної тематики відсутнє чітке виокремлення особливостей забезпечення інформаційних прав дітей саме в Інтернет-просторі.

Постановка завдання. Враховуючи специфіку як статусу дітей, їх інформаційних прав та інтересів, так і специфіку цифрового середовища Інтернет-простору, законодавче врегулювання потребує глибокого дослідження. Завданням цього дослідження є проведення аналізу основних національних на міжнародних і європейських нормативно-правових джерел з метою визначення конкретних норм і положень, що врегульовують інформаційні права дітей в Інтернет-просторі та які забезпечують адміністративно правове регулювання дотримання таких прав. Тому метою даної праці є визначення особливостей законодавчого регулювання адміністративно-правового забезпечення безпосередньо інформаційних прав дітей в Інтернет-просторі.

Основні результати дослідження. Інформаційні права людини можна визначити як систему норм, які мають різну юридичну силу, різну галузеву спрямованість, обмеження за віковим цензом тощо. Науковці виділяють суміжні права [3, с. 7–8], які є похідними та/або допоміжними інформаційними правами, серед яких право на звернення до органів державної влади, свободи засобів масової інформації, право на отримання інформації про екологічну обстановку, право на подання петиції тощо.

Враховуючи всю специфіку правового статусу дітей до 18 років, проаналізуємо нормативно-правові акти українського законодавства, щодо наявності норм, що забезпечують інформаційні права дітей.

Так, Сімейний кодекс України (далі — СК України) визначає, що діти мають право бути проінформованими про правові наслідки їх усиновлення (ст. 218 СК України) та мають право давати або не надавати згоду на їх усиновлення (ст. 218 СК України) [4]. Але законодавець зазначає, що таке право на інформацію про своє усиновлення виникає у дитини лише в такому віці та при такому рівні розвитку, коли вона в змозі висловитись. Фактично, законодавець не визначає чіткої межі вікового цензу.

Згідно положень Законів України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про молодіжні та дитячі громадські організації» діти наділяються правами: 1) на звернення до адміністрації закладу для отримання інформації стосовно побуту, харчування, медичної допомоги, змісту освітніх, оздоровчих програм та програм відпочинку; 2) на одержання інформації з питань працевлаштування та вимагання сприяння в цьому; 3) на збереження конфіденційності інформації про себе та заходи, які були вжиті для забезпечення правового статусу як дитини, розлученої з сім'єю; 4) на інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів, право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території покинутого місця проживання; 5) на одержання від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформації, необхідної для реалізації своїх цілей і завдань; 6) на розповсюдження інформації і пропагування ідей та цілей дитячої громадської організації.

Згідно зі ст. 9 Закону «Про охорону дитинства» [5] кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Статтею 19 Закону України «Про охорону дитинства» закріплено право на освіту. Якщо говорити про права дітей на освіту та доступ до інформаційних ресурсів, то у 2019 році вступник (особа, яка подає документи на здобуття вищої освіти) користується інформацією з Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Хочемо звернути увагу на те, що Міністерство освіти і науки України (далі — МОН України) у своєму наказі «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань прийому на навчання до закладів вищої освіти» від 11.10.2018 року №1096 [6] визначило, що вступники на основі повної загальної середньої освіти подають заяви тільки в електронній формі, крім деяких випадків. Так, наприклад станом на 18 липня 2019 року в Україні співвідношення вступників, які подавали заяву особисто у паперовій формі та тих, що скористались сервісами електронної подачі в мережі Інтернет становить у відсотковому співвідношенні: 34,5 % паперових і 65,5 % електронних, а ще в 2016 році таке співвідношення було зворотне [7].

Наразі, в Україні на сприяння забезпеченню інформаційних прав дітей спрямовано значний перелік державних адміністративних послуг (Закон України «Про адміністративні послуги»). Це реалізується через систему «е-урядування», що дозволяє неповнолітнім особам легалізувати документи (наприклад, отримання паспортів особам віком від 14 до 18 років у формі ID-картки строком на 4 роки, та паспорта з 18 років), отримати певні дозволи (наприклад, на отримання безоплатно земельної ділянки), зареєструвати акт громадянського стану, отримати певний статус («внутрішньо-переміщеної особи», «дитини, розлученої із сім'єю») чи допомогу в реалізації таких прав. Використання «електронного урядування» все ж передбачає набуття певного віку, а саме від 14 до 18 років, бо статус особи як малолітньої не надає їй права на користування вказаними правами.

Проте, здійснення прав дитини на вільне висловлювання думки та отримання інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки. Наприклад, на законодавчому рівні врегульовано обмеження доступу, розповсюдження та демонстрування різного роду інформаційних продуктів (мультфільмів, фільмів, телепередач, інтернет-контенту та ін.). Серед них: Закони України «Про основи національної безпеки», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телекомунікації» «Про рекламу», «Про телебачення і радіомовлення» тощо.

Ми погоджуємося з думкою О. Топчій про те, що в українському законодавстві наразі існує тенденція преваліювання інформаційних інтересів держави над особистісними, враховуючи потреби національної безпеки [8, с. 141]. Так, наприклад, запровад-

ження Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (далі — Указ) мало наслідком припинення доступу до великого переліку інформаційних ресурсів, серед яких «Однокласники», «Вконтакте», «Мейл.ру», «Кинопоиск», цільова аудиторія яких, згідно досліджень [9], переважно, діти.

На рівні адміністративно-правового забезпечення така заборона стосується виключно провайдерів інтернет послуг і мобільного зв'язку. Адже заборона не діє для фізичної-особи, яка користується інформаційними ресурсами, використовуючи засоби блокування (VPN).

Окрім того, наслідком дії вказаного Указу стало пониження для України рейтингу Свободи інтернету. Так, за 2018 рік Україна отримала жовтий рівень свободи інтернету у світі (Partly Free) — частково вільний Інтернет [10].

Якщо говорити про охоплення інтернету в Україні, то воно становить 52,5 % населення. Станом на перший квартал 2019 року загальний розподіл серед населення вікової групи 15–24 років регулярних інтернет-користувачів — 88 %. Для порівняння: у першому кварталі 2015 року загальний розподіл серед населення вікової групи 15–29 років регулярних інтернет-користувачів — 91 %.

Серед регулярних користувачів старше 15-ти років 10 % — це студенти та учні. Якщо говорити, про частку регулярних Інтернет-користувачів, то їхня частка серед учнів і студентів старше 15-ти років становить — 94 %. Характерно, що кількість учнів та студентів старше 15 років, яка користується інтернетом через комп'ютер по місцю навчання становить лише 1 %[9]. Вказані дані свідчать про те, що саме діти є найактивнішими користувачами мережі Інтернет.

Основними ж міжнародними документами, які визначають базові вимоги стосовно забезпечення прав дитини та прав у цифровому Інтернет-середовищі, є: Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року, Декларція про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях 1986 року, Конвенція ООН про права дитини 1989 року, Конвенція про кіберзлочинність 2001 року, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 року та інші правові акти.

Що стосується забезпечення прав дітей безпосередньо у цифровому середовищі, то дані акти визначають основний базис, який встановлює право дітей на доступ до інформації, освіти, захист від всіх проявів жорстокості, експлуатації та дискримінації, в тому числі у мережі Інтернет, та інші.

Вперше право на Інтернет та суміжні права, такі як цифрові, було офіційно проголошено на рівні ООН 16 травня 2011 року [11]. Тоді фактично право на доступ до Інтернету було віднесено до основних прав людини. Це знайшло відображення у Резолюції Ради ООН з прав людини «Про заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті» [12]. Комітет з прав людини у визначеній Резолюції закріпив тезис, що всі права, які належать людям «офлайн», мають бути захищені також в «онлайн» режимі.

4 липня 2018 року була прийнята Резолюція про заохочення і захист всіх прав людини, громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, включаючи право на розвиток [13]. Даною Резолюцією Комітет закріплює право використовувати будь-які медіа чи інші технічні способи для вільного вираження своїх думок та поглядів.

Особливістю адміністративно-правового забезпечення інформаційних прав дітей у цифровому просторі є те, що на відміну від повнолітніх осіб, для дітей той цифровий контент та інформація, що є дозволеною та не шкідливою для повнолітніх осіб, дітям може завдавати шкоди чи інакшим чином порушувати їх права. Це потребує особливого правового врегулювання та посиленого захисту з боку державних інституцій.

Інтернет середовище активізує питання конфіденційності, захисту персональних даних та інші ризики, в яких дитина може виступати як споживачем або учасником поширення будь-якої доступної інформації, так і ініціатором порушень прав інших осіб через поширення цифрового контенту.

Так, 18 грудня 2018 року після доповнення ч.1 статті 1 Закону України «Про освіту» пунктом 3-1 та доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 173-4, якими вводиться поняття «булінг» та відповідальність за нього (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [14] було визначено, що булінгом вважається діяння вчинене, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій. Проте, поняття кібербулінгу так і не сформовано.

Процес інтеграції України з Європейським Союзом включає в себе імплементацію європейських стандартів і засобів по забезпеченню прав дітей у цифровому середовищі. Ці стандарти знайшли відображення у Стратегії управління Інтернетом Ради Європи (на 2016–2019 роки) та Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016–2021).

З аналізу вказаних документів, вбачається, що права дитини в цифровому середовищі є пріоритетним напрямком при ухваленні всебічного, стратегічного підходу до поваги, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі [15]. Інтернет повинен бути безпечним, надійним, відкритим і сприятливим середовищем для всіх без дискримінації [16].

Основні напрями забезпечення прав дітей визначено Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016–2021), де серед п'яти пріоритетних напрямів для гарантування права дитини передбачено забезпечення прав дитини у цифровому середовищі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже інформаційні права дітей в Україні закріплені в низці нормативних актів діючого законодавства, які мають різні предмети регулювання та юридичну силу. Та все ж, попри високу деталізацію прав дитини в чинному законодавстві України, саме забезпечення інформаційних прав дітей в Інтернет-просторі є проблемним і майже зовсім не висвітлене в правових джерелах. Національне законодавство не достатньо швидко адаптується до вимог сьогодення так як європейське, враховуючи акти Ради Європи.

Основним нормативно-правовим актом українського законодавства, що визначає зміст більшості інформаційних прав дитини є Закон України «Про охорону дитинства». Але через відсутність прив'язки вказаних прав до електронних, цифрових комунікацій та Інтернет-простору обумовлює необхідність подальшої активізації діяльності державних органів у вказаній сфері. Забезпечення дотримання стандартів і вимог до цифрового контенту, основним джерелом розповсюдження якого є Інтернет, має враховуватись при формуванні нових рекомендацій та змін до чинних нормативно-правових документів у сфері забезпечення інформаційних прав дітей у цифровому Інтернет-просторі.

Враховуючи, що правовий статус дитини передбачає свою специфіку, це впливає на перелік інформаційних прав та їх обмежень. Це вказує на те, що діти, їх інформаційні права в окремому середовищі (Інтернет-простір) мають бути особливим об'єктом державного адміністрування.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Конституція Республіки Словенія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/sloven1.html>.
3. Данильян О. Г., Дзьобань О.П. Діалектична єдність інформаційних прав та інформаційної свободи: до усвідомлення проблеми. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 1 (32). С. 5-15.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
5. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
6. Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань прийому на навчання до закладів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.10.2018 № 1096. *Офіційний Вісник України*. 2018. № 99. Ст. 162.
7. Пресбрифінг Міністерства освіти і науки України від 18 липня 2019 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/vstu-pnikam-treba-utochniti>.
8. Топчій О. Складові інформаційної безпеки неповнолітніх як об'єкти правового регулювання та правового впливу. *Підприємництво господарство і право*. 2019. №1. С.140–145.
9. Дані досліджень інтернет-аудиторії України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://inau.ua/proekty/doslidzhennya-internet-audytoriyi>.
10. Свобода Інтернету в Україні 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/ukraine>.
11. Доповідь Спеціального доповідача про заохочення та захист права на свободу думок та вираження поглядів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A_en.pdf.
12. Резолюція УВКПІЛ А/HRC/RES/26/13 Просування, захист та реалізація прав людини в Інтернеті [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session/.aspx>.
13. Резолюція УВКПІЛ А/HRC/38/L.10/Rev.1 Сприяння та захист усіх прав людини, громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав, включаючи право на розвиток [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.un.org/development/desa/disabilities/promotion>.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 5. Ст.33.
15. Стратегія прав людини (2016–2021) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://rm.coe.int/168066cffi8>.
16. Управління Інтернетом — Стратегія Ради Європи 2016-2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://rm.coe.int/16806aafa9>.

Стаття надійшла до редакції 20 червня 2019 р.